

تسهیل در اثبات مسئولیت مدنی قراردادی و خارج از قرارداد ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی حقوق فرانسه و کامن‌لا

محمد کاظم مهتاب پور^۱، حوریه وجگانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۳/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۲۵

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

برخورداری ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف از دانش و مهارت تخصصی و عدم آشنایی مصرف‌کنندگان خدمات از با فرایندها و مراحل ارائه خدمات سبب می‌شود زیان‌دیده از خدمات، در مقام اثبات ارکان مسئولیت مدنی، با دشواری مواجه شود که این امر بعضاً به تضییع حقوق زیان‌دیده و تحمیل ناروای خسارات به وی منتهی می‌شود. به همین دلیل است که نظام‌های مختلف حقوقی، با در نظر گرفتن مبانی خاص مسئولیت مدنی اشخاص حرفه‌ای، تلاش در جبران نابرابری اصحاب چنین دعوایی دارند. این مقاله به دنبال تبیین ارکان مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف است، از این منظر که از نظر اثباتی چه تأثیری بر حقوق زیان‌دیده دارد. با مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی فرانسه و کامن‌لا و پیش فرض گرفتن مبانی مسئولیت مدنی اشخاص حرفه‌ای در نظام حقوقی ایران مشخص می‌شود که در بسیاری از فروع، زیان‌دیده از اثبات زیان، فعل زیان‌بار و رابطه سببیت معاف است یا اثبات آن برای وی به سهولت امکان‌پذیر است.

واژگان کلیدی: ارکان، مسئولیت مدنی، ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف، حقوق فرانسه، حقوق کامن‌لا

۱. دانش‌آموخته دکتری (حقوق خصوصی) دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول)؛ Email: mkmahtab@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری (حقوق تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی) دانشگاه تهران؛ Email: h.vojgani73@gmail.com

مقدمه

اگرچه به‌عنوان یک قاعده عمومی، مدعی باید بار اثبات ادعای خویش را به دوش کشد، گاه برتری عامل زیان و اشراف او به جوانب مختلف حادثه و ناآگاهی زیان‌دیده به میزانی است که قانون‌گذار تلاش در جبران این نابرابری دارد و با در نظر گرفتن مبانی خاص مسئولیت مدنی، زیان‌دیده را از اثبات برخی از ارکان مسئولیت معاف می‌سازد یا اثبات آن را برای وی تسهیل می‌کند.

از آنجاکه ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرفاً نیز، به علت اشراف به فرایندهای ارائه خدمات و بهره‌مندی از دانش و مهارت‌های تخصصی، بر مصرف‌کننده و مراجعان خویش برتری دارند، لازم است به منظور حفظ حقوق زیان‌دیده، بار اثبات برخی از ارکان مسئولیت مدنی از عهده زیان‌دیده برداشته شود و در مقابل، بار اثبات خلاف بر عهده ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف قرار گیرد.

بنابراین، اگرچه ارکان مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف تفاوتی با ارکان عمومی مسئولیت مدنی ندارد، در مواردی ظهور و فروض حقوقی سبب می‌شود که زیان‌دیده نیازی به اثبات برخی از ارکان نداشته باشد یا به سهولت آن را اثبات کند. مقاله حاضر، با مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی فرانسه و کامن‌لا، ضمن تبیین ارکان مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف، با پیش‌فرض گرفتن مبانی مسئولیت مدنی این اشخاص در نظام حقوقی ایران تلاش در روشن نمودن حقوقی اثباتی زیان‌دیده در دعاوی مطالبه زیان دارد و مشخص می‌نماید که در برخی از فروض، زیان‌دیده از اثبات زیان، فعل زیان‌بار و رابطه سببیت بی‌نیاز خواهد بود یا اثبات آن را به سهولت انجام خواهد داد.

۱. این توضیح لازم است که نگارندگان میان ارائه‌دهندگان خدمات منتهی به تولید کالا و ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف تفکیک قائل‌اند. برای مطالعه مبانی مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات منتهی به تولید کالا و مبانی مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف ر.ک به: امینی، منصور و مهتاب‌پور، محمدکاظم (۱۳۹۹). «اتلاف و تسبیب؛ مبانی مسئولیت مدنی کالاها در حقوق ایران در تطبیق با حقوق فرانسه و آمریکا». مجله حقوقی دادگستری، قابل دسترسی در http://www.jlj.ir/article_45775.html و مهتاب‌پور، محمدکاظم (۱۳۹۹). «مبانی مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای در فقه اسلامی و حقوق ایران با مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی فرانسه و کامن‌لا»، مجله حقوقی دادگستری، قابل دسترسی در http://www.jlj.ir/article_242905.html

آنچه تاکنون در خصوص مسئولیت مدنی اشخاص حرفه‌ای به رشته تحریر درآمده، بیشتر به مبانی مسئولیت مدنی این اشخاص و به‌ویژه تولیدکنندگان کالا پرداخته و کمتر مقاله‌ای به صورت اختصاصی به موضوع حقوقی اثباتی زیان‌دیده از ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف پرداخته است.

این مقاله در سه مبحث ارکان سه‌گانه مسئولیت (زیان، فعل زیان‌بار و رابطه سببیت) را بررسی می‌کند و در هر مبحث مشخص می‌نماید که در چه فرضی زیان‌دیده اثبات این ارکان را به‌سادگی انجام داده یا از اثبات آن معاف است.

مبحث نخست: زیان (ضرر)

مسئولیت مدنی با هدف جبران زیان برقرار می‌شود؛ زبانی که با داوری عرف، جبران‌شدنی تلقی می‌گردد. درباره مفهوم زیان (ضرر)، شرایط و اقسام زیان‌های قابل جبران در قواعد عمومی مسئولیت مدنی به تفصیل بحث شده است. لذا از آنجاکه زیان به‌عنوان یکی از ارکان مسئولیت مدنی حرفه‌ای تفاوتی با قواعد عام مسئولیت مدنی ندارد، برای اجتناب از تکرار مباحثی که به تفصیل در آثار حقوقی بیان شده است، به همین میزان بسنده می‌شود که ضرر دارای مفهومی عرفی است و «هرجا که نقصی در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت و حیثیت شخص لطمه‌ای وارد آید، می‌گویند ضرری به بار آمده است.» (کاتوزیان، ۱۳۹۲، ص ۳۸) در فقه اسلامی نیز تعریف مشابهی از ضرر ارائه شده است (شراره، ۱۴۱۷، ۱۱۸). همچنین، در حقوق فرانسه، زیان عبارت است از نقصانی که زیان‌دیده متحمل شده است (Sage, 1996, p. 3).

به‌طور کلی، برای آن‌که زیان قابل مطالبه باشد، لازم است مسلم، مستقیم، شخصی، ناشی از حق مشروع، جبران‌نشده و قابل پیش‌بینی باشد (صفایی و رحیمی، ۱۳۸۹، ص ۱۰۲). اما آنچه در خصوص زیان به‌منزله یکی از ارکان مسئولیت مدنی حرفه‌ای حائز اهمیت است، این پرسش است که آیا زیان‌دیده باید در تمامی فرض ضرر را اثبات کند؟ در واقع باید دید ضرر، که یکی از ارکان ثبوتی ایجاد مسئولیت مدنی حرفه‌ای است، از نظر اثباتی چه وضعیتی دارد؟

۱. ر.ک: کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۲۴۰-۲۷۸ و صفایی و رحیمی، ۱۳۸۹، ص ۹۹-۱۵۰

بند نخست: زیان در مسئولیت قراردادی

در صورتی که یکی از طرفین قرارداد تعهدات خویش را نقض کند، مسئول جبران زیان‌های ناشی از نقض تعهد خواهد بود (Smyth et al., 2018, p.131). بنابراین، برای آن‌که مسئولیت قراردادی محقق شود، وجود زیان از نظر ثبوتی الزامی است؛ اما اثبات زیان در مسئولیت قراردادی چه وضعیتی دارد؟

در نظام حقوقی کامن‌لا، طرح دعوی مطالبه خسارت قراردادی نیازمند اثبات زیان نیست (Willmott et al., 2018, p.822). در حقوق انگلستان، نقض تعهد اولیه (تعهد مندرج در قرارداد) به‌طور معمول تعهد ثانویه‌ای را مبنی بر پرداخت خسارت بر عهده شخص می‌گذارد (Rowan, 2012, p.109). این موضوع در دعوی شرکت فوتوپروداکشن به طرفیت شرکت سکیوریکور^۱ این‌گونه تبیین شده است: «فارغ از موارد نادری که در آن دادگاه می‌تواند اجرای تعهد اولیه را الزام نماید، نقض تعهد اولیه، تعهد ثانویه یا جایگزینی را برای ناقض قرارداد ایجاد می‌کند تا به موجب آن خسارتی پولی را به طرف دیگر قرارداد برای جبران زیان‌های ناشی از نقض قرارداد، پرداخت نماید»^۲. بنابراین، جبران خسارت قراردادی در حقوق انگلستان، بیش از آن‌که مسئولیت تلقی شود، چهره‌ای از تعهد دارد و برای انجام تعهد، اثبات پیش‌شرطی نظیر ورود زیان منطقی نیست^۳.

با وجود این، به‌عنوان یک قاعده کلی در حقوق کامن‌لا، جبران زیان ناشی از نقض تعهدات قراردادی باید به نحوی صورت پذیرد که زیان‌دیده را در وضعیتی قرار دهد که اگر قرارداد اجرا می‌شد، در آن وضعیت قرار می‌گرفت (ibid). بدین منظور، علاوه بر این‌که لازم است زیان‌دیده ثابت کند که تعهد قراردادی نقض شده است، اثبات تفاوت وضعیتی

^۱ Photo Production Ltd v Securicor Ltd. (1980).

^۲ Accessed 31.03.2020, <https://www.lawteacher.net/cases/photo-production-v-securicor.php?vref=1>.

^۳ ممکن است این ابهام مطرح شود که در مسئولیت قهری نیز یک تعهد قانونی نقض شده است و تعهد به جبران خسارت، تعهد ثانویه‌ای است که قانون بر عامل زیان تحمیل می‌کند، بنابراین اثبات ورود زیان در ضمان قهری نیز منتفی است. در پاسخ باید گفت، تعهد قانونی کلی که به ضمان قهری منجر می‌شود، اجتناب از ورود زیان به سایر اشخاص در جامعه است. بنابراین اثبات نقض تعهد قانونی مذکور، ملازمه با اثبات ورود زیان دارد و نمی‌توان بدون ورود زیان، شخصی را به دلیل نقض تعهدات قانونی، مسئول قلمداد نمود. برعکس، در تعهدات قراردادی، اثبات نقض تعهد ملازمه‌ای با ورود زیان به متعهدله ندارد و فارغ از این‌که زیانی به متعهدله وارد شده باشد یا خیر، نقض تعهد صورت پذیرفته و بالتبع مسئولیت ناشی از نقض تعهد بر آن بار می‌شود.

که هم‌اکنون پس از نقض قرارداد وجود دارد و وضعیتی که اگر قرارداد نقض نمی‌شد وجود داشت بر عهده اوست (Kramer, 2017, p.229).

بنابراین ممکن است گفته شود در حقوق کامن‌لا نیز اثبات زیان از سوی زیان‌دیده ضروری است. در پاسخ باید گفت، در حقوق کامن‌لا، برای برقراری مسئولیت قراردادی، اثبات وجود و نقض تعهد کافی است و زیان‌دیده نیازی به اثبات زیان ندارد؛ اما برای تعیین میزان خسارت وارده، اثبات اختلاف وضعیتی که ناشی از نقض تعهد است با وضعیتی که در صورت اجرای قرارداد وجود داشت ضروری است.

همچنان که در حقوق امریکا، حتی در فرضی که در واقع زیانی به بار نیامده باشد، پرداخت میزان کمی از خسارت به‌عنوان زیان اسمی یا حداقلی مورد حکم قرار می‌گیرد. پرداخت زیان اسمی جنبه نمادین دارد و بدین معناست که نقض قراردادی اتفاق افتاده است (Stewart et al., 2019, p.455). همچنین برخی قضات امریکایی بر این نظرند که وظیفه حفاظت از قرارداد چیزی جز پیش‌بینی پرداخت خسارت در صورت نقض تعهدات قراردادی نیست (ibid).

در مقابل، حقوق فرانسه در صورت نقض تعهد به انجام یا عدم انجام کار، بدو به الزام متعهد اقدام می‌کند (Bishop, 2010, p.122) و بدین‌سان صرف نقض تعهد را به منزله ورود زیان تلقی نمی‌نماید. با وجود این، در این نظام حقوقی نیز عده‌ای بین عدم انجام تعهد و نقض تعهد به ایمنی، قائل به تفکیک شده و در فرض اخیر، جبران زیان را نتیجه نقض تعهد دانسته‌اند (Schmidt-Kessel et al., 2014, p.113).

در حقوق ایران، ماده ۲۲۱ قانون مدنی مبنای اصلی مسئولیت قراردادی است. این ماده مقرر می‌دارد: «اگر کسی تعهد اقدام به امری را بکند یا تعهد نماید که از انجام امری خودداری کند در صورت تخلف مسئول خسارت طرف مقابل است، مشروط بر این‌که جبران خسارت تصریح شده و یا تعهد عرفاً به منزله تصریح باشد و یا بر حسب قانون موجب ضمان باشد.» ماده ۵۱۵ قانون آیین دادرسی مدنی نیز مقرر می‌دارد: «خواهان حق دارد ... جبران خسارات ناشی از ... تأخیر انجام تعهد یا عدم انجام آن را که به علت

۱ Nominal damages.

تقصیر خوانده نسبت به اداء حق یا امتناع از آن به وی وارد شده یا خواهد شد ... از خواننده مطالبه نماید.»

برخی با استناد به ماده ۲۷۸ قانون مدنی که تأخیر در تسلیم مبیع را موجب مسئولیت بایع در خصوص کسر یا نقصان مبیع دانسته است، بر این نظرند که عدم انجام تعهدات قراردادی برای تحقق مسئولیت کافی است و لازم نیست ضرری به متعهدله وارد شده باشد (صدری، ۱۳۶۰، ص ۳۷).

این استدلال پذیرفتنی نیست، زیرا ماده مذکور بایع را ضامن کسر یا نقصان مبیع دانسته است و وجود کسر یا نقصان، خود به معنای ورود زیان است. افزون بر این، عبارت «مسئول خسارت طرف مقابل است» در ماده ۲۲۱ ق.م. و همچنین «خسارات ... را که به وی وارد شده یا خواهد شد» در ماده ۵۱۵ ق.آ.د.م. به صراحت مبین این موضوع است که وجود زیان برای تحقق مسئولیت قراردادی ضروری است. بنابراین در حقوق ایران نمی‌توان التزام به دادن خسارت را دنباله تعهد اصلی یا بدل آن شمرد، بلکه این التزام مقید به ورود زیان و ناشی از عهدشکنی است (کاتوزیان، ۱۳۸۷ الف، ص ۲۰۱). به بیان دیگر، برای این که متعهد در برابر متعهدله مسئول شناخته شود، لازم است در نتیجه تخلف از انجام تعهد، زبانی به متعهدله وارد شده باشد؛ در غیر این صورت، مسئولیت، به علت فقدان موضوع، منتفی است (شهیدی، ۱۳۸۹، ص ۶۷). به همین علت است که گفته می‌شود صرف عهدشکنی ضمان‌آور نیست، بلکه زمینه مسئولیت را فراهم می‌آورد (یزدانیان، ۱۳۷۶، ص ۸۳).

با وجود این، اگرچه ضرر در مرحله ثبوت، موضوع حق مورد مطالبه است، نباید آن را از لوازم داشتن نفع در اثبات حق شمرد (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۲۴۱). مواد پیش گفته در خصوص لزوم اثبات زیان از سوی زیان‌دیده به منظور مطالبه خسارت ساکت‌اند و عمده آثار حقوقی در این خصوص نیز اختصاص به لزوم یا عدم لزوم اثبات تقصیر متعهد در عدم انجام تعهد دارد و کمتر به موضوع لزوم یا عدم لزوم اثبات زیان از سوی زیان‌دیده پرداخته شده است و برخی که اثبات ورود زیان را جز در خصوص وجه التزام و خسارت تأخیر تأدیه بر عهده متعهدله می‌دانند (پاک‌طینت، ۱۳۸۹، ص ۶۶)، دلیل روشنی برای توجیه نظر خویش ارائه نکرده‌اند.

مفهوم مخالف ماد ۲۲۶ قانون مدنی مؤید این موضوع است که برای تحقق مسئولیت قراردادی، اثبات نقض تعهد از سوی متعهدله کافی است. این ماده مقرر می‌دارد: «در مورد عدم ایفاء تعهدات از طرف یکی از متعاملین طرف دیگر نمی‌تواند ادعای خسارت نماید مگر این‌که برای ایفاء تعهد مدت معینی مقرر شده و مدت مزبور منقضی شده باشد ...». بنابراین، در صورت تحقق شرایط مذکور در این ماده، متعهدله قرارداد به صرف اثبات عدم ایفاء تعهدات، می‌تواند ادعای خسارت کند.^۱ افزون بر این، ماده ۲۲۷ مقرر می‌دارد: «متخلف از انجام تعهد وقتی محکوم به تأدیه خسارت می‌شود که نتواند ثابت نماید که عدم انجام، به واسطه علت خارجی بوده است که نمی‌توان مربوط به او نمود.» این ماده نیز دلالت بر این امر دارد که در صورت انتساب عدم انجام تعهد به متعهد، متخلف از انجام تعهد محکوم به تأدیه خسارت می‌شود و نیازی به اثبات ورود زیان از سوی متعهدله وجود ندارد.

از سوی دیگر، تفاوت‌هایی بین مسئولیت قراردادی و قهری وجود دارد که ایجاب می‌کند نحوه اثبات مسئولیت در این دو نوع از مسئولیت مدنی متفاوت باشد. برای مثال، مسئولیت قراردادی در نتیجه نقض تعهداتی است که اطراف قرارداد، با اراده خویش، خود را ملزم به آن کرده‌اند و وظیفه و کارکرد حقوق قراردادهای حمایت از انتظاراتی است که اطراف قرارداد با اراده خویش به آن پایبند شده‌اند. به همین دلیل است که هدف از پرداخت خسارت در مسئولیت قراردادی قراردادن متعهدله در وضعیتی است که اگر تعهدات نقض نمی‌شد در آن وضعیت قرار می‌گرفت (شیروی، ۱۳۸۰، ص ۱۴ و ۱۵). بنابراین همچنان که برخی نقض تعهدات قراردادی را اماره بر تقصیر متعهد تلقی نموده‌اند، (جعفری لنگرودی، ۱۳۶۳، ص ۲۸۹)، نقض تعهد ظهور بر ورود زیان به طرف قرارداد دارد؛ چرا که طرفین قرارداد حین انعقاد آن در نظر داشته‌اند که تعهدی با شرایط مندرج در قرارداد اجرا شود و همین‌که این تعهد انجام نپذیرد یا نقض شود، نشان از آن دارد که

۱. دادنامه شماره ۹۲۰۹۹۷۰۲۲۱۰۰۱۱۹۰ مورخ ۱۳۹۲/۹/۳ صادره از شعبه ۱۰ دادگاه تجدیدنظر استان تهران که مقرر می‌دارد «... عدم انجام تعهد قانوناً موجب ضمان می‌باشد و با لحاظ تاریخ تحویل مندرج در قرارداد و منقضی شدن تاریخ موصوف مطابق مقررات ماده ۲۲۶ قانون مدنی متعهدله می‌تواند ادعای خسارت [نماید] ...» مؤید همین معناست که صرف نقض تعهدات قراردادی برای طرف دعوا بر مبنای مسئولیت قراردادی کافی است.

فی‌الجمله زیانی به متعهدله وارد شده است. بنابراین زیان‌دیده از اثبات ورود زیان در نتیجه نقض تعهد معاف خواهد بود.

بدین‌سان، در فرضی که مسئولیت ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف قراردادی است، زیان‌دیده نیازی به اثبات ورود زیان ندارد و اثبات نقض تعهدات قراردادی برای اقامه دعوی مسئولیت ارائه‌دهنده خدمات کافی خواهد بود. در مقابل، در صورتی که عدم انجام تعهد به ورود زیان منجر نشده باشد و متعهد متخلف این موضوع را اثبات کند، مسئولیتی نخواهد داشت.

در اثبات نقض تعهدات قراردادی نباید از تفکیک تعهدات به وسیله و به نتیجه غافل بود. توضیح آن‌که در تعهدات به وسیله، اثبات این‌که قرارداد به هدف نهایی خود نرسیده است، برای اثبات نقض عهد، کافی نیست و زیان‌دیده باید اثبات کند که متعهد در تمهید وسایل نیل به هدف قرارداد کوتاهی کرده و مرتکب تقصیر شده است. در مقابل، در تعهدات به نتیجه، همین‌که اثبات شود نتیجه موردنظر حاصل نشده است، نقض تعهد صورت پذیرفته و بالتبع مسئولیت برقرار می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۷ ب، ص ۱۵۲).

بند دوم: زیان در مسئولیت خارج از قرارداد

پس از تفکیک مسئولیت مدنی از مسئولیت کیفری، جبران خسارت یکی از هدف‌های مسلم مسئولیت مدنی شناخته می‌شود (بادینی، ۱۳۹۴، ص ۳۲۷). به همین دلیل است که باید زیانی وارد شود تا برای جبران آن مسئولیت در نظر گرفته شود و دینی بر عهده‌عامل زیان قرار گیرد (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۲۴۰).

۱. ماده ۷۲۸ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸/۶/۲۵ مقرر می‌داشت: «... در صورتی دادگاه حکم خسارت می‌دهد که مدعی خسارت ثابت کند که ضرر به او وارد شده و این ضرر بلاواسطه ناشی از عدم انجام تعهد یا تأخیر آن یا عدم تسلیم محکوم‌به بوده است.» ماده ۵۲۰ در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱ جایگزین ماده مذکور شده است که مقرر می‌دارد: «در خصوص مطالبه خسارت وارده، خواهان باید این جهت را اثبات نماید که زیان وارده بلاواسطه ناشی از عدم انجام تعهد یا تأخیر آن و یا عدم تسلیم خواسته بوده است، در غیر این صورت دادگاه دعوی مطالبه خسارت را رد خواهد کرد.» همان‌طور که ملاحظه می‌شود، براساس ماده ۷۲۸ سابق، اثبات ورود زیان و رابطه سببیت به صورت مجزا مورد تأکید قانون‌گذار قرار گرفته بود، لکن اثبات ورود زیان در ماده ۵۲۰ حذف شده و صرفاً اثبات رابطه سببیت بین زیان وارده و نقض تعهد برای پذیرش دعوی مطالبه خسارت کافی تلقی شده است.

ورود زیان در مسئولیت خارج از قرارداد، به خلاف مسئولیت قراردادی، علاوه بر مرحله ثبوت، لازمه طرح دعوای مطالبه خسارت در مرحله اثباتی نیز هست. همان‌طور که در حقوق کامن‌لا، طرح دعوا بر مبنای مسئولیت خارج از قرارداد مستلزم اثبات این موضوع است که در واقع زیانی به بار آمده است (Willmott et al., 2018, p. 822).

در حقوق فرانسه نیز که قواعد مسئولیت مدنی آن برگرفته از حقوق رم است، تنها کسی که در نتیجه تقصیر زیانی را به بار آورده باشد مسئول جبران زیان وارده است (Von Bar, 2009, p.230). بنابراین اثبات مسئولیت خارج قراردادی در این کشور نیز، مستلزم اثبات زیان توسط زیان‌دیده است.

در حقوق ایران نیز مسئولیت ناشی از اتلاف، اعم از این‌که بالمباشره باشد یا بالتسبیب، منوط به اتلاف مال دیگری است. ماده ۳۲۸ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «هر کس مال غیر را تلف کند ضامن آن است...». همچنین ماده ۳۳۱ مقرر می‌دارد: «هر کس سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص قیمت آن برآید». بنابراین مسئولیت از باب اتلاف و تسبیب در نظام حقوقی ایران مستلزم اثبات ورود زیان است. ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی نیز، در خصوص مسئولیت مبتنی بر تقصیر، لزوم ورود زیان را این‌گونه مقرر می‌دارد: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتی یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد».

بنابراین، از آنجاکه مسئولیت خارج از قرارداد به نحوی در نتیجه نقض الزامات قانونی مربوط به خودداری از اضرار به اموال سایرین است، اثبات نقض این الزامات نیز در واقع جز با اثبات ورود زیان از سوی زیان‌دیده امکان‌پذیر نیست. به همین دلیل است که زیان‌دیده ناگزیر از اثبات ورود زیان برای مطالبه خسارت ناشی از مسئولیت خارج از قرارداد است.

مبحث دوم: فعل زیان‌بار

آنچه موجب مسئولیت مدنی می‌شود، انتساب زیان به فعلی است که از نظر اجتماعی ناهنجار است و مورد حمایت قانون‌گذار نیست. اگرچه عده‌ای فعل زیان‌بار را مرادف تقصیر دانسته‌اند (صفایی و رحیمی، ۱۳۹۷، ص ۱۶۴)، هم‌ایشان تأکید دارند که مسئولیت مدنی، اعم از این‌که مبتنی بر تقصیر باشد یا بر مبنای خطر، فعل زیان‌آور شرط تحقق آن است (صفایی و رحیمی، ۱۳۸۹، ص ۱۵۰). به همین دلیل است که گفته می‌شود «در نظام‌های حقوقی که مسئولیت بدون تقصیر، هرچند به صورت استثنایی وجود دارد، اشاره به لزوم نامشروع بودن فعل لازم است». (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۳۱۶) به بیان دیگر، آنچه به‌عنوان یکی از ارکان مسئولیت مدنی شناخته می‌شود، فعل زیان‌باری است که مورد حمایت قانون‌گذار نباشد.

زمانی که زیانی از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف به شخصی وارد می‌شود، فارغ از این‌که زیان‌دیده طرف قرارداد ارائه‌دهنده خدمات باشد یا هیچ‌گونه رابطه قراردادی بین او و ارائه‌دهنده خدمات وجود نداشته باشد، برای آن‌که فعل زیان‌بار تلقی شود لازم است اثبات شود که اولاً، تعهدی قراردادی یا الزامی قانونی وجود داشته و ثانیاً، این تعهد یا الزام از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف نقض شده است.

درخصوص تعهدات قراردادی نیز این‌گونه نیست که ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف و مراجعان وی در تنظیم قرارداد به‌صورت مطلق، آزادانه عمل کنند؛ بلکه بسیاری از ضوابط و مقررات لاجرم بر قراردادهای حرفه‌ای تحمیل می‌شود و ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای ناگزیر از اجرای قوانین و مقررات حاکم بر حرفه خویش‌اند (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۳۹۳-۴۰۱).

تعهدات قراردادی و الزامات خارج قراردادی به دو نوع به وسیله و به نتیجه تقسیم می‌شوند (صفایی و رحیمی، ۱۳۸۹، ص ۹۰ و ۹۱). لذا این تقسیم‌بندی اختصاصی به تعهدات قراردادی حرفه‌ای ندارد و الزامات قانونی حرفه‌ای را نیز دربر می‌گیرد و هم در حقوق ایران (خدابخشی، ۱۳۹۴، ص ۳۱۰) و فرانسه (Mettarlin, 1961, p.50) این‌گونه نیست که تمامی الزامات خارج قراردادی به وسیله و تمامی تعهدات قراردادی به نتیجه شناخته شود.

همان‌طور که اجرای تعهدات و الزامات به وسیله متفاوت از اجرای تعهدات و الزامات به نتیجه است، نقض این دو نوع از تعهدات و الزامات نیز متفاوت خواهد بود. توضیح آن‌که در نوع اخیر، عدم تحقق نتیجه‌ای مشخص، به خودی خود نقض تعهد شناخته می‌شود و تفاوتی نمی‌کند که ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف چه اقداماتی را انجام دهد تا به تحقق آن نتیجه منجر شود. برای مثال، در تعهداتی که لازمه عرفی و قانونی قرارداد وکالت است، مانند ثبت دادخواست و درخواست تجدیدنظر و اجرائیه و نظایر آن، همین‌که اقدامی از سوی وکیل صورت نپذیرد، فعل زیان‌بار محقق شده است (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۳۹۶ و ۳۹۷). در مقابل، درخصوص تعهدات و الزامات به وسیله، نقض تعهد ناشی از عدم تمهید مقدمات است و لزوماً عدم تحقق نتیجه نقض تعهد به‌شمار نمی‌رود. برای مثال، عدم پیروزی در دعوا، به‌منزله نقض تعهد از سوی وکیل نیست و برای اثبات نقض تعهد وکیل، لازم است اثبات شود که مقدمات لازم برای تحقق پیروزی در دعوا توسط وکیل فراهم نشده است.

بنابراین، در فرضی که زیان از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف وارد می‌شود، از نظر ثبوتی، نقض تعهدات یا الزامات حرفه‌ای، فعل زیان‌بار به‌شمار می‌رود که وجود آن ضروری است (Pedley, 2020, p.269). اما از نظر اثباتی در غالب موارد زیان‌دیده از اثبات نقض تعهد معاف است. برای مثال، در تعهدات به نتیجه وکیل، موکل نیازی به اثبات عدم ثبت دادخواست توسط وکیل، که امری عدمی بوده و اثبات آن نیز دشوار است، ندارد و این وکیل است که باید اثبات کند دادخواستی را ثبت کرده است (کاتوزیان، ص ۱۳۸۹، ۳۹۷). همچنین، درخصوص تعهدات و الزامات به وسیله نیز، از آنجا که عدم تمهید مقدمات حصول نتیجه نقض تعهد محسوب می‌شود، به صرف این‌که زیان‌دیده اثبات کند که تعهدی قراردادی یا الزامی قانونی برای ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف وجود داشته است، ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای ملتزم به اثبات اجرای تعهدات خود است و عدم تمهید مقدمات که امری عدمی است نیاز به اثبات از سوی زیان‌دیده ندارد. چرا که اصل عدم مؤید این معناست که تعهد به‌موقع اجرا گذاشته نشده و این ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف است که باید برای اثبات انجام تعهدات و الزامات خویش دلیل ارائه نماید.

مبحث سوم: رابطه سببیت

در حقوق مسئولیت مدنی انگلیس و فرانسه، اگر دو رویداد «الف» و «ب» مجزا از یکدیگر اتفاق افتاده باشند، «الف» علت «ب» خواهد بود در فرضی که «ب» روی نمی‌داد در صورتی که «الف» رخ نمی‌داد و یا در فرضی که «الف» در ایجاد «ب» همکاری داشته باشد (Steel, 2015, p.16).

در حقوق ایران و فقه امامیه، سبب پدیده‌ای است که از وجودش وجود و از عدمش عدم لازم آید. در مقابل، شرط امری است که از عدم آن عدم لازم آید اما وجودش ملازمه‌ای با وجود نداشته باشد. بنابراین تمییز سبب از شروط متعددی که در ورود زیان مؤثر بوده‌اند حائز اهمیت است (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۳۴۳).

یکم: استناد زیان به نقض تعهد در رابطه با طرف قرارداد

در حالی که مسئولیت خارج قراردادی در بسیاری از نظام‌های حقوقی از مسئولیت محض به سمت مسئولیت مبتنی به تقصیر حرکت می‌کند، مسئولیت قراردادی حرکتی از مسئولیت مبتنی بر تقصیر به سوی مسئولیت محض دارد (Ben-Shahar et al., 2010, p.101). بنابراین، احراز رابطه سببیت دشواری فراوانی را در ضمان قهری برای دادگاه‌ها ایجاد می‌کند؛ اما در مسئولیت قراردادی این‌گونه نیست و در بسیاری از موارد آشکار است که نقض تعهد باعث ورود زیان به طرف قرارداد شده است (Stewart et al., 2019, p.469).

از آنجاکه در یک رابطه قراردادی، اطراف قرارداد با اراده خویش تعهداتی را برعهده می‌گیرند، مسئولیت ناشی از نقض این تعهدات نیازی به اثبات تقصیر ندارد (Ben-Shahar et al., 2010, p.101). به همین دلیل است که برخی از حقوق‌دانان کامن‌لا بر این نظرند که مسئولیت مرتبط با نقض قرارداد مطلق است (Gillies, 2004, p.81). در حقوق قراردادهای اروپایی نیز، مسئولیت محض ناشی از عدم انجام تعهدات قراردادی و پذیرش دفاع قوه قاهره هسته مرکزی خسارت قراردادی به‌شمار می‌رود (Schmidt-kessel et al., 2014, p.130; Sido, 2006, p.284).

در حقوق ایران و فرانسه نیز عده‌ای بر این نظرند که عدم اجرای تعهدات قراردادی خود نوعی تقصیر است و اثبات تقصیری فراتر لازم نیست (کاتوزیان، ۱۳۸۹، ص ۱۱۳؛ Demogue, 1925, p.537). این استدلال می‌تواند دو نتیجه متفاوت را در پی داشته باشد: نخست، فرض تقصیر متعهد در تخلف از تعهدات قراردادی و در نتیجه عدم لزوم اثبات آن از سوی زیان‌دیده که در نتیجه آن امکان اثبات عدم تقصیر برای متخلف وجود خواهد داشت.

دوم، مسئولیت محض متخلف از تعهدات قراردادی که در این صورت، ناقض تعهد جز با اثبات قوه قاهره نمی‌تواند با اثبات عدم تقصیر از مسئولیت مبرا شود. رویکرد دوم در ماده ۲۲۷ قانون مدنی مورد تأکید قرار گرفته و مورد پذیرش برخی از حقوق‌دانان است (اصلائی، ۱۳۸۴، ص ۶۲). در مقابل، در حقوق ایران و فرانسه، عده‌ای ضمن پذیرش رویکرد نخست مبنی بر فرض تقصیر برای متخلف از انجام تعهد قراردادی، اثبات خلاف آن را ممکن دانسته‌اند (شهیدی، ۱۳۸۹، ص ۵۲ و ۵۳؛ Savatier, 1934, p.436).

اگرچه مسئولیت محض به معنای بی‌نیازی زیان‌دیده از اثبات تقصیر تولیدکننده است، این موضوع به این معنا نیست که زیان‌دیده هیچ چیزی را نباید اثبات کند (Haller, 1966, p.24). بنابراین، طرف قرارداد باید اثبات کند که قراردادی با ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف داشته و ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای تعهدات مندرج در قرارداد یا الزامات قانونی حاکم بر قرارداد را که بر اساس ماده ۲۲۱ قانون مدنی، داخل در قرارداد محسوب می‌شود، نقض کرده است.

دوم: استناد زیان به تقصیر حرفه‌ای در رابطه با اشخاص دیگر

به‌ندرت ممکن است اشخاصی که با ارائه‌دهندگان خدمات صرف قراردادی ندارند، در نتیجه اقدامات این اشخاص زبانی را متحمل شوند. مثلاً ممکن است خواهان دعوا مدعی این موضوع باشد که وکیل خوانده در جریان دادرسی اموری را حادث نموده که به اطلاع دادرسی منجر شده و از این حیث، زبانی به او وارد شده است.

مسئولیت ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف در چنین فرضی از باب تسبیب خواهد بود و به‌نظر می‌رسد انتساب زیان به افعال ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای در این فرض جز

با احراز تقصیر وی امکان‌پذیر نباشد. به بیان دیگر، زیان‌دیده باید اثبات کند که ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف تقصیری را مرتکب شده، که به ورود زیان به او منجر شده است. در حقوق فرانسه، تعریف دقیقی از تقصیر ارائه نشده است. حقوق‌دانان این کشور «رفتار نامتعارف»^۱ را تقصیر قلمداد می‌کنند (Momege et al., n.d, p.10). شناسایی تقصیر از سوی قضات فرانسوی کاملاً شخصی^۲ یا نوعی^۳ نیست. برای تشخیص این موضوع که آیا یک رفتار را می‌توان تقصیر تلقی کرد یا خیر، قضات به صورت نوعی آن رفتار را با میزان مراقبت و توجه یک شخص متعارف ارزیابی می‌کنند و به صورت شخصی، انسان متعارف را در وضعیت خاصی که آن رفتار ارتکاب یافته است در نظر می‌گیرند (ibid, p.11). بدیهی است، میزان مراقبتی که ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف در انجام امور حرفه‌ای خود به کار می‌بندد به طور معمول بیش از سایر اشخاص است (ibid).

عدم انجام تکلیف قانونی نیز، خود نوعی تقصیر است و از این رو تفاوتی با قرارداد ندارد (امینی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۱)؛ چرا که در احراز تقصیر بین نقض وظایف قانونی که جهت استقرار نظم در جامعه وضع می‌شوند یا تعهداتی که به موجب قرارداد پذیرفته می‌شوند تفاوتی وجود ندارد. (قاسم‌زاده، ۱۳۸۷، ص ۱۴). حتی در حقوق فرانسه این نظر وجود دارد که عدم ورود خسارت به دیگران تعهدی کلی است که بر عهده تمامی مردم قرار دارد و عدول از آن، اعم از آن‌که ناشی از نقض یک تعهد قراردادی باشد یا تکلیفی قانونی، مترادف تقصیر و مسئولیت‌آور است (Savatier, 1934, p.411). بنابراین، در چنین فرضی، زیان‌دیده باید وجود یک الزام قانونی و نقض آن از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف را اثبات کند تا زیان به فعل ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای مستند و از نظر قانونی جبران‌شدنی تلقی شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

اگرچه وجود ارکان سه‌گانه مسئولیت مدنی برای تحقق مسئولیت ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف نیز ضروری است، بدون نیاز به وضع قوانین و مقررات جدید و با استفاده

^۱ Unreasonable Behaviour

^۲ Subjective.

^۳ Objective.

از ظهور و اصول حقوقی، رویه قضایی می‌تواند زیان‌دیده را از نظر اثباتی از ارائه ادله برای هریک از این ارکان بی‌نیاز یا اثبات آن را برای وی تسهیل سازد.

به‌طور کلی، رویکرد نظام حقوقی در خصوص نحوه اثبات ارکان مسئولیت مدنی ارائه‌دهندگان خدمات حرفه‌ای صرف در فرض قراردادی بودن مسئولیت یا مسئولیت خارج از قرارداد متفاوت است.

زمانی که مسئولیت ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف قراردادی است، می‌توان با استفاده از مفهوم مخالف مواد ۲۲۶ و ۲۲۷ قانون مدنی زیان‌دیده را به صرف اثبات نقض تعهد از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف، از اثبات زیان (ضرر) معاف کرد. از سوی دیگر، از آنجاکه اراده طرفین قرارداد حین‌العقد بر اجرای تعهدات بوده است، همچنین در خصوص نحوه اثبات فعل زیان‌بار به‌عنوان یکی از ارکان مسئولیت مدنی نیز به‌نظر می‌رسد، صرف اثبات وجود تعهد قراردادی برای ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف کافی است و زیان‌دیده از اثبات نقض تعهد قراردادی معاف است. چرا که در این موارد اصل عدم مؤید آن است که ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف تعهدات قراردادی خود را اعم از آن‌که تحقق نتیجه مشخص باشد (تعهدات به نتیجه) یا تعهد به تمهید مقدمات برای نیل به نتیجه باشد (تعهدات به وسیله) اجرا نکرده و این ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای است که باید اجرای تعهدات قراردادی خود را اثبات کند. افزون بر این، از آنجاکه برخی صاحب‌نظران صرف نقض تعهدات قراردادی را برای تحقق مسئولیت قراردادی کافی دانسته‌اند، که می‌توان این نگاه را ناشی از فرض تقصیر برای ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای در صورت نقض تعهد یا مسئولیت محض نام‌برده تلقی نمود، به‌نظر می‌رسد زیان‌دیده به صرف اثبات نقض تعهد قراردادی یا الزامات قانونی حاکم بر قرارداد از اثبات تقصیر معاف باشد.

در دعاوی ناظر به مسئولیت خارج از قرارداد ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف، از آنجاکه در نظام حقوقی ایران مسئولیت از باب اتلاف یا تسبیب مستلزم اثبات ورود زیان است، نمی‌توان زیان‌دیده را به صرف اثبات نقض الزامات قانونی از اثبات زیان معاف کرد. لکن در خصوص اثبات وقوع فعل زیان‌بار، از آنجاکه رعایت الزامات قانونی امری خلاف اصل عدم است، به‌نظر می‌رسد همچون مسئولیت قراردادی، اثبات وجود

الزامات قانونی برای اثبات فعل زیان‌بار کافی باشد و این ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف است که با اثبات رعایت الزامات قانونی می‌تواند از مسئولیت مبرا شود. همچنین، نقض تکالیف قانونی نیز نوعی تقصیر است و به‌نظر می‌رسد، با اثبات وجود تکالیف و الزامات قانونی و نقض آن از سوی ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف، می‌توان زیان‌دیده را از اثبات تقصیر معاف و زیان وارده را به فعل ارائه‌دهنده خدمات حرفه‌ای صرف منتسب کرد.

منابع

- اصلائی، حمیدرضا (۱۳۸۴). «مفهوم و جایگاه تقصیر در مسئولیت مدنی قهری و قراردادی». *الهیات و حقوق*، شماره ۱۵ و ۱۶، ص ۵۱-۹۴.
- امینی، عیسی و محمدی‌نژاد، سمیرا (۱۳۹۱). «نقش تقصیر در مسئولیت مدنی و مقایسه آن با حقوق کامن‌لا»، *تحقیقات حقوقی آزاد*، دوره ۵، شماره ۱۸، ص ۱-۲۲.
- بادینی، حسن (۱۳۹۴). *فلسفه مسئولیت مدنی*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- پاک‌طینت، حسن (۱۳۸۹). *انتخاب و جمع مسئولیت قراردادی و قهری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۶۳). *حقوق تعهدات*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- خدابخشی، عبدالله (۱۳۹۴). *حقوق دعاوی*. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- شراره، عبدالجبار (۱۴۱۷). «شروط الضرر الموجب للضمان فی الفقه الاسلامی المقارن». *الفکر الاسلامی*، شماره ۱۶، ص ۱۱۸-۱۳۰.
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۹). *آثار قراردادهای تعهدات*. تهران: انتشارات مجد، چاپ چهارم.
- شیروی، عبدالحسین (۱۳۸۰). «نقد و بررسی مقررات آیین دادرسی مدنی راجع به مطالبه خسارات قراردادی و تأخیر تأدیه»، *مجله مجتمعات آموزش عالی قم*، شماره ۹، ص ۷-۵۰.
- صدری، ابوالقاسم (۱۳۶۰). *مسئولیت ناشی از قرارداد در حقوق ایران*. رساله دکتری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- صفایی، حسین و رحیمی، حبیب‌اله (۱۳۸۹). *مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)*. تهران: سمت.

صفایی، حسین و رحیمی، حبیب‌اله (۱۳۹۷). *مسئولیت مدنی تطبیقی*. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.

قاسم‌زاده، مرتضی (۱۳۸۷). *مبانی مسئولیت مدنی*. تهران: بنیاد حقوقی میزان، چاپ پنجم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۰). *مسئولیت ناشی از عیب تولید*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۲). *دوره مقدماتی حقوقی مدنی: وقایع حقوقی - مسئولیت مدنی*. تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ نهم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۹). *الزام‌های خارج از قرارداد*، جلد اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ نهم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۷ الف). *قواعد عمومی قراردادها*. جلد چهارم، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ پنجم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۷ ب). *عقود معین*. جلد اول، تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ دهم.

یزدانیان، علیرضا (۱۳۷۶). *تفاوت بین مسئولیت قراردادی و قهری*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

Ben-Shahar, O., & Porat, A. (2010). *Fault in American Contract Law*, Cambridge University Press.

Bishop, W. (2010). *The choice of remedy for breach of contract, Readings in the Economics of Contract Law*. Cambridge University Press.

Demogue, R. (1925). *Traite des obligations en general*. Tome 5, Paris: Librairie Arthur Rousseau.

Gillies, P. (2004). *Business Law*. Federation Press.

Haller, B. E. (1966). "Products Liability: How Strict Is Strict". *1 Forum* 23.

Kramer, A. (2017). *Proving Contract Damages*. Cambridge University Press.

Mettarlin, D. M (1961). "Contractual and delictual responsibility in Quebec; The rediscovery of contract". *McGill law journal*, 8(1).

Momege, C., Nicolas Bessot; Ashurst. (n.d). "France Report", Accessed 15.11.2019,

https://ec.europa.eu/competition/antitrust/actionsdamages/national_reports/france_en.pdf.

Pedley, P. (2020). *Essential Law for Information Professionals*. London: Facet Publishing.

Rowan, S. (2012). *Remedies for Breach of Contract: A Comparative Analysis of the Protection of Performance*. OUP Oxford.

- Sage, Y. L. (1996). "French Law of Delict: The Role of Fault and the Principels Governing Losses and Remedies". *Comparative Law Journal of the Pacific*, 2, 1-19.
- Savatier, R. (1934). "Regles generales de la responsabilote civil". *Revue critique de legislation et de jurisprudence*, 54.
- Schmidt-Kessel, Martin; Eva Silkens. (2014). *Breach of Contract, European Perspectives on the Common European Sales Law*. Springer.
- Sido, K. R. (2006). *Architect and Engineer Liability: Claims Against Design Professionals*. Aspen Publishers Online.
- Smyth, C. M. & Gatto, M. (2018). *Contract Law: A Comparison of Civil Law and Common Law Jurisdictions*, Business Expert Press.
- Steel, S. (2015). *Proof of Causation in Tort Law*. Cambridge University Press.
- Stewart A., Swain, W., & Fairweather, K. (2019). *Contract Law: Principles and Context*. Cambridge University Press.
- Von Bar, C. (2009). *Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another*. Walter de Gruyter.
- Willmott, L., Christensen, S., Butler, D., & Dixon, B. (2018). *Contract Law*, Oxford University Press ANZ.
- Accessed: 31.03.2020, <https://jade.io/article/521429>
<http://j.ijri.ir/SubSystems/Jpri2/Showjudgement.aspx?id=oduxymn5alvkdku9>, last visited on: 2019.04.28
- ECJ, 5 March 2015 c-503/13, Boston Scientific Medizintechnik, Accessed 23.03.2020,
<http://curia.europa.eu/juris/celex.jsf?celex=62013CJ0503&lang1=en&type=TEXT&ancre=>
- ECJ, 21 June 2017, C-621/15, Accessed 15.11.2019,
<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=192054&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1994775>.
- Report from the commission to the European parliament, the council and the European economic and social committee, on the Application of the Council Directive on the approximation of the laws, regulations, and administrative provisions of the Member States concerning liability for defective products (85/374/EEC). (2018), Accessed 19.04.2020,
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0246&from=EN>.
- Accessed 2019.09.13, <https://www.courtlistener.com/opinion/1731741/state-stove-manufacturing-company-v-hodges/?q=State+Stove+Mfg.+Co.>
- Accessed 2019.09.13,
<https://www.courtlistener.com/opinion/2016390/taylor-v-jacobson>.

Facilitation of proving the Contractual and non-contractual liability of the professional service providers in Iranian Law by a comparative study of French and Common Law

Mohammad-Kazem Mahtabpour¹, Hourieh Vojgani²

Abstract

The professional service providers' specialized knowledge and skill versus the service customers' unfamiliarity with the process of service providing cause difficulties for the injured party in proving the main elements of the contractual and non-contractual liability. As a result, sometimes wasting the injured parties' rights and improper imposition of damages is unavoidable. For this reason, different legal systems such as French Law and Common Law try to eliminate the complaints' inequality by considering special basis for the professional's civil liability.

This article seeks to explain the professional's contractual and non-contractual liability's main elements and pillars from the prospective of its effect on the injured party's rights. A comparative study of French Law and Common Law and assuming the civil liability's basis for the professional service providers in Iranian legal system shows that in many cases, the injured party is exempt from proving the harmful act and the casual relationship or it is easily possible for him to prove it.

Keywords: Elements, Civil Liability, Professionals, French Law, Common Law.

---

¹ Ph.D. in Private Law from Shahid Beheshti University (Corresponding Author), Email: mkmahtab@gmail.com.

² Ph.D Student in International Trade and Investment Law at Tehran University, Email: h.vojgani73@gmail.com.